894 9

MEMORIE VAN ANTWOORD

omtrent de hernieuwde overweging in de afdelingen

(Ingezonden 16 April 1952)

§ 1. *Algemeen*

De zeer geruime tijd, verlopen sinds het verslag omtrent het eerste afdelingsonderzoek is uitgebracht (29 Maart 1949), maakt het — zo vingen vele leden hun beschouwingen aan — gewenst, dat, behalve aan de ingrijpende in het ontwerp aangebrachte wijzigingen, ook enige aandacht wordt geschonken aan enkele andere problemen.

Erkentelijk waren deze leden voor de in de Memorie van Antwoord verstrekte uitgebreide gegevens inzake de verkaveling. Deze bewijzen, meer dan uitvoerige betogen, de noodzaak van ordenend ingrijpen. Zeer teleurgesteld waren zij daarentegen over de mededeling van de Regering, dat geen gegevens ter beschikking staan betreffende de omvang van de verkoop van landbouwgronden en de mate, waarin het euvel van versnippering door vervreemding ontstaat. Een juiste beoordeling van de betekenis van de voorstellen wordt daardoor in hoge mate belemmerd. Zij konden het gevoel niet van zich afzetten, dat de Regering, op jacht naar verscheurend wild, slechts een klein knaagdier heeft omgelegd. Zij stemden in met de gedachte van de Regering, dat de versnippering ten gevolge van vererving wellicht het meest doelmatig kan worden voorkomen door bij een vestigingswet zekere eisen te stellen aan de omvang en inrichting van een landbouwbedrijf. Wanneer in die gedachtengang tevens iedere wijziging in het grondgebruik onderworpen zou worden aan het oordeel van ter zake kundige regionale organen, dan zou een gesloten systeem ontstaan. De leden hier aan het woord betreurden het, dat de Regering haar standpunt ten deze nog niet heeft bepaald. Zij zouden het op prijs stellen, indien de Regering bij de overweging van de vraag, of wijziging van het erfrecht gewenst is, ook de voorstellen zou willen betrekken van de Landbouwcommissie van de Studie Groep voor Reconstructie Problemen, welke voorstellen onder leiding van mr dr A. A. van Rhijn in Mei 1944 zijn gedaan (Rapporten 4de Reeks) en welke ten onrechte blijkbaar geheel op de achtergrond geraakt zijn.

De wijzigingen, die aangebracht zijn en die zo ingrijpend zijn geweest, dat feitelijk een geheel nieuw ontwerp is ontstaan, hebben van het ontwerp, afgezien van de materiële betekenis, een logischer sluitend, eenvoudig en beter leesbaar geheel gemaakt, zo eindigden deze leden. Zij sloten zich met vele andere leden gaarne aan bij de in de Memorie van Antwoord uitgesproken waardering voor het werk van prof. Beekhuis in dezen.

Vele andere leden achtten het gewijzigd ontwerp van wet een grote vooruitgang in vergelijking met het oorspronkelijke. De in vele opzichten aangebrachte vereenvoudigingen en beperkingen maakten het mogelijk een duidelijk en overzichtelijk geheel tot stand te brengen. Op één uitzondering na, het laten vervallen van het voorkeursrecht van de pachter, waarop later werd teruggekomen, konden zij de beperkingen accepteren.

Thans houdt het wetsontwerp, aldus de hier aan het woord zijnde leden, nog in hoofdzaak in de beheersing van het prijspeil van landbouwgronden, benevens het tegengaan van ondoelmatige verkaveling en ligging van gronden en van het ontstaan van te kleine bedrijven (geen rationele aanwending van arbeidskracht), een en ander bij verkoop (incl. vestiging, wijziging, verlenging of overdracht van een zakelijk recht op land).

Tegen een wijze van prijsbeheersing als voorgesteld had een deel dezer leden in het algemeen geen bezwaar, doch zij wilden hier wel aan toevoegen, dat de prijzen huns inziens zullen moeten worden aangepast aan de intrinsieke waarde van de landbouwgronden. Een ander deel dezer leden was van mening, dat aan het vrijlaten der prijzen, hoewel zij zich geenszins ontveinsden, dat ook hieraan bezwaren verbonden zijn, de voorkeur moet worden gegeven boven een wettelijke regeling, waarvan de naleving in feite niet of althans nagenoeg niet blijkt te kunnen worden verzekerd. Beide groepen kwamen op dit punt nader terug. (Zie § 2).

De hierbedoelde leden konden instemmen met de maatregelen, die de bevordering van een rationeel grondgebruik beogen, al zal het effect niet bijzonder groot zijn. De meeste ongelukken op dit terrein geschieden bij vererving. Nogmaals wilden deze leden aandringen op geschikte maatregelen daartegen, niet in de sfeer van de eigendom, doch in die van het gebruik. Het in gebruik nemen van te kleine bedrijfjes en van te slecht gelegen gronden ware b.v. door middel van een vestigingswet tegen te gaan.

Verscheidene leden — en sommigen sloten zich hierbij aan — vroegen zich af, waarom de hernieuwde overweging van de materie niet geleid heeft tot intrekking van het oorspronkelijk ontwerp en tot indiening van een nieuw wetsontwerp. Thans is de Memorie van Antwoord gedeeltelijk een Memorie van Toelichting geworden, waardoor een tamelijk verward en moeilijk leesbaar geheel is ontstaan.

Deze leden wezen er op, dat sinds de indiening van dit wetsontwerp bijna 3½ jaar zijn verlopen en dat tussen de indiening van het Voorlopig Verslag en de inzending van de Memorie van Antwoord een periode ligt van bijna 2½ jaar. Is deze trage behandeling een gevolg van gebrek aan geestdrift of moet zij worden toegeschreven aan het feit, dat de materie, die in dit ontwerp wordt geregeld, zo uitermate moeilijk is? De omstandigheden zijn, zo vervolgden de hierbedoelde leden, sinds de indiening van het oorspronkelijke ontwerp (6 Juli 1948) wel zeer gewijzigd en door velen wordt betwijfeld of aan een wet als de onderhavige momenteel nog wel die behoefte bestaat als op het tijdstip van de indiening het geval was. Golden toen allerwege prijsvoorschriften, thans behoren deze goeddeels tot het verleden. De officiële koopprijzen van land en hetgeen daaronder in dit wetsontwerp wordt verstaan hebben niets meer gemeen met de opbrengstwaarde daarvan. Als gevolg van een en ander is de thans op dit gebied geldende wetgeving (Vervreemdingsbesluit Onroerende Zaken) wel zeer sterk ondergraven. De voorschriften worden op allerlei wijze ontdoken met het gevolg, dat de integere koper en verkoper, en in het bijzonder eerstgenoemde, worden gedupeerd. Bovendien wordt de eerbied voor de wet door de huidige gang van zaken ernstig ondermijnd. Deze leden waren derhalve eveneens voorstanders van afschaffing van de prijsbeheersing, een punt, waarop ook zij nog terugkwamen. (Zie § 2.)

Tenslotte waren ook de hier aan het woord zijnde leden van oordeel, dat het tegengaan van versnippering van landbouwgronden, hetgeen naast de prijsbeheersing door dit wetsontwerp wordt beoogd, slechts zeer ten dele bereikt wordt, aangezien tegen splitsing bij vererving en bij scheiding en deling aan de hand van de in het ontwerp opgenomen bepalingen niet kan worden opgetreden. Huns inziens wordt hierdoor evenwel het nuttig effect van de maatregelen, die in dit ontwerp zijn belichaamd, tenslotte dermate gering, dat er plaats is voor de vraag, of doorvoering van die maatregelen nog wel gewettigd is, een conclusie, waartoe men huns inziens ook komt in de gedachtengang, ontwikkeld in het slot van de beschouwingen der leden hiervoor aan het woord.

Overigens waren deze leden van mening, dat de Regering zich terecht nog niet heeft uitgesproken over de denkbeelden inzake de vestigingseisen voor de landbouw. De omstandigheden, waaronder het landbouwbedrijf wordt uitgeoefend, zijn zo uiteenlopend, dat met wettelijke maatregelen op dit punt het leven al te zeer zou worden geboeid. Zij betreurden het allerminst, dat het genoemde rapport van de Commissie-Van Rhijn op de achtergrond is geraakt. Dergelijke onrijpe denkbeelden zijn alleen daar op hun plaats.

De leden bij de aanvang dezer paragraaf aan het woord en verschillende anderen konden zich met de zienswijze, dat de prijsbeheersing van landbouwgronden zou kunnen vervallen, geenszins verenigen. Zij vreesden daarvan ernstige gevolgen ten aanzien van de prijsontwikkeling in het algemeen en meenden, dat de bezwaren, die de thans geldende regeling aankleven, te ondervangen zouden zijn door alle transacties via een onafhankelijke en deskundige instantie, b.v. de Grondkamer te laten lopen.

Sommige leden, die zich eveneens tegen opheffing van de prijsbeheersingsmaatregelen verklaarden, mede op grond van de overweging, dat hogere koopprijzen ook hogere pachtprijzen ten gevolge zouden hebben, gaven als hun mening te kennen, dat door het uitoefenen van strenger contrôle in belangrijke mate zou kunnen worden tegemoet gekomen aan de bezwaren, die tegen de huidige regeling worden aangevoerd.

Deze leden waren overigens van oordeel, dat het feit, dat de grond in ons maatschappelijk bestel niet uitsluitend gezien wordt als een object ten dienste van de voeding van mens en dier, maar als beleggings- en winstobject, heeft geleid tot ondoelmatig grondgebruik. Immers als gevolg daarvan is versnippering ontstaan en is de grond ten dele in handen gekomen van anderen dan de grondgebruikers, met alle aan die ontwikkeling verbonden nadelen. Deze historisch gegroeide misstanden wreken zich nu en de Regering

tracht nu met tegenmiddelen als het thans in behandeling zijnde ontwerp van wet verbetering in de toestand te brengen. Wenst men echter inderdaad op dit gebied resultaten te bereiken, dan is de enig afdoende oplossing een algehele hervorming van het grondgebruik. Niet alleen in de volksdemocratische landen is bodemhervorming met succes toegepast, maar ook in Italië heeft de Regering onder de druk van millioenen landarme boeren een, zij het nog zeer onvolledige, hervorming van het bodemgebruik doorgevoerd. De hierbedoelde leden verwezen naar de in het Voorlopig Verslag nopens het oorspronkelijke ontwerp van wet opgenomen uitvoerige uiteenzetting ter zake, welke in het kort hierop neerkomt, dat alle vrijkomende en door inpoldering, ontginning e.d. gewonnen gronden dienen te worden ondergebracht in een nationaal bodemfonds. De Regering heeft deze suggestie verworpen, maar zij heeft tevens verschillende regelingen, die in het oorspronkelijke ontwerp waren neergelegd, moeten loslaten. Het thans voorliggende ontwerp is in zijn opzet daardoor wel overzichtelijker geworden, maar niettemin kleven ook hieraan ernstige bezwaren, zo eindigden deze leden, die voor een nadere uiteenzetting van genoemde bezwaren verwezen naar hun beschouwingen ter zake. (Zie § 4.)

Tenslotte werd er, wellicht ten overvloede, nog op gewezen, dat, wanneer in dit Voorlopig Verslag op een aantal vragen, die door de Regering zijn beantwoord, niet verder wordt ingegaan, dit niet betekent, dat het standpunt van de Regering steeds wordt gedeeld.

§ 2. *Prijsbeheersing*

Zoals reeds in de vorige paragraaf bleek gaf een aantal leden de voorkeur aan het vrijlaten der prijzen boven een wettelijke regeling, waarvan de naleving toch niet kan worden verzekerd. Deze leden kwamen te gereder tot dit standpunt, omdat naar hun opvatting het voornaamste bezwaar, dat tegen het vrijlaten der landprijzen kan worden aangevoerd, te weten het sterk oplopen daarvan, goeddeels kan worden ondervangen door het in de hand houden der pachtprijzen. Momenteel is het voor beleggers al niet aanlokkelijk om land te kopen en zeker is dit niet het geval, wanneer het behuisd land betreft. Zij achtten dan ook de veronderstelling, dat de stijging van de landprijzen in het algemeen binnen redelijke grenzen zou blijven, niet gewaagd. Wel meenden zij, dat in bepaalde gevallen door kopers-voor-eigen-gebruik te hoge prijzen zullen worden besteed, maar dit zelfde geschiedt onder de thans geldende prijsvoorschriften eveneens, doordat allerlei geoorloofde en niet geoorloofde neventransacties worden afgesloten, waardoor het effect van de bepalingen t.a.v. de prijsbeheersing wordt tenietgedaan. Er zou, aldus de hier aan het woord zijnde leden, voor wettelijke regeling van de onderhavige materie slechts iets te zeggen zijn, indien de prijzen op zodanig niveau zouden worden gebracht, dat zij in redelijke verhouding komen te staan tot de gebruikswaarde van het land. Bij de thans te dezer zake bestaande verhoudingen zijn de bezwaren aan prijsbeheersing verbonden zeker even groot, zo niet groter, dan de voordelen daarvan. Nog merkten zij op, dat, indien hetgeen zij overigens niet verwachtten, de landprijzen inderdaad te zeer zouden stijgen, de Overheid altijd nog kan ingrijpen.

Verscheidene leden, die zich met het voorgaande goeddeels konden verenigen, en ook sommige anderen hadden vooral bezwaren tegen het feit, dat degenen, die de wettelijke voorschriften willen naleven, en zij, wier gronden onteigend worden, het kind van de rekening zijn. De praktijk heeft aangetoond, dat een effectieve handhaving van de prijsbeheersing slechts mogelijk zou zijn, indien zeer stringente maatregelen werden getroffen, die hierop neerkomen, dat alle verkopen via de Grondkamer zouden moeten lopen, waarbij dan de Grondkamer de koper zou moeten aanwijzen, dan wel alle verkopen in het openbaar zouden moeten plaats hebben en ingeval zich meerdere gegadigden melden, de Grondkamer eveneens de koper zou moeten aanwijzen of het lot zou moeten beslissen. Met zo ver gaande voorschriften zouden deze leden zich evenwel niet kunnen verenigen.

In dit verband vroegen deze leden nog, op grond van welke motieven destijds de prijzen van huizen wederom zijn vrijgelaten en hoe dit is geëffectueerd zonder het nemen van een wettelijke maatregel.

Dezelfde leden merkten voorts op, dat er met de beheersing van het prijsniveau van landbouwgronden op nogal wonderlijke wijze is omgesprongen. Op grond van de bepalingen van het „Vervreemdingsbesluit Onroerende Zaken", dat zowel op 31 December 1945 als op 6 November 1950 van kracht was, mocht bij een overeenkomst tot overdracht van ongebouwde eigendommen geen hogere tegenprestatie worden bedongen en aanvaard dan op 9 Mei 1940 daarvoor gebruikelijk en redelijk was. Hoewel dus onomstotelijk vaststaat, dat men gehouden was aan de prijzen van 9 Mei 1940, vaardigde de Minister van Financiën ongeveer 5 jaar na 31 December 1945, dus met terugwerkende kracht, zonder meer een beschikking uit, dat de verkoopwaarde van een hier te lande gelegen ongebouwd eigendom op geen andere wijze diende te worden vastgesteld dan door vergelijking met tegenprestaties, welke door het Prijzenbureau voor Onroerende Zaken, in welks ressort het eigendom is gelegen, in de jaren 1946 en 1947 zijn toegelaten voor onder normale omstandigheden verkochte onroerende eigendommen. Afgezien van de vraag of genoemde beschikking inderdaad rechtsgeldig is — zij zet immers een besluit, dat kracht van wet heeft, zonder meer op zij —, kan als ernstig bezwaar tegen de inhoud daarvan worden aangevoerd, dat de prijsbeheersingsvoorschriften door de onderscheidene prijzenbureaux wel zeer verschillend zijn gehanteerd, met als noodwendig gevolg een zeer ongelijke behandeling van belastingplichtigen in de diverse ressorten. Er bestaat dan ook zeker geen aanleiding om de op dit terrein bestaande besluiten en beschikkingen als uitgangspunt te nemen voor eventueel nieuwe regelingen op dit gebied. Indien de prijsbeheersing van landbouwgronden zou worden gehandhaafd, zal het ongetwijfeld aanbeveling verdienen, gelijk trouwens ook in de Memorie van Antwoord wordt voorgesteld, te dezer zake een geheel nieuwe regeling in het leven te roepen. Dat men daarbij zonder meer zal kunnen volstaan met kapitalisatie van de geobjectiveerde pachtwaarde, moet evenwel aan twijfel onderhevig worden geacht. Voorts zullen de te stellen prijsnormen niet door de Minister moeten worden uitgevaardigd, maar door de Grondkamers onder goedkeuring van de Centrale Grondkamer. Anders zou de thans bestaande onbevredigende toestand worden bestendigd, waarbij de Overheid feitelijk de prijzen bepaalt van door haar te onteigenen gronden.

Daargelaten, dat vergelijking van de grondprijzen in het buitenland met die in ons land om verschillende redenen moeilijk is, betreurden deze leden het, dat de buitenlandse prijzen niet zijn omgerekend in guldens per ha. Dit zou aan de overzichtelijkheid van de verstrekte gegevens ten goede zijn gekomen.

Met belangstelling hadden de hierbedoelde leden vernomen, dat bij het voorbereiden van maatregelen van ruimtelijke ordening tijdig overleg met de landbouwkundige instanties gepleegd dient te worden. Belangrijker is evenwel de vraag, of met de inzichten van bedoelde instanties ook rekening van betekenis wordt gehouden; de indruk bestaat namelijk, dat dit lang niet altijd het geval is.

Dat de kosten van verwerkelijking van een uitbreidingsplan verminderen naargelang de aan de eigenaren uit te keren schadevergoedingen lager zijn en dat daarbij hetgeen de eigenaren derven aan de gemeenschap (gemeente) ten goede komt, was deze leden reeds duidelijk voordat hierop in de Memorie van Antwoord (blz. 18) de aandacht werd gevestigd. Overigens lijkt dit voor de gedupeerde eigenaren slechts een schrale troost, waarmede zij weinig zijn gebaat. Dat de kosten van de woningbouw in het uitbreidingsplan daardoor lager kunnen worden, zoals in de Memorie van Antwoord (t.a.p.) wordt gezegd, moet op een vergissing berusten. Wel zal de koopprijs van de grond van invloed zijn op de exploitatiekosten en derhalve op de huurprijs, die uiteindelijk in rekening moet worden gebracht. Het zou van belang zijn na te gaan, met hoeveel de huurprijs per woning moet stijgen, wanneer de aankoopprijs van de grond b.v. met f 0,50 per m² wordt verhoogd. Gaarne zouden deze leden hieromtrent gegevens zien verstrekt.

Tenslotte zou door hen nog een nadere verklaring van de in de Memorie van Antwoord geponeerde stelling, dat in het bijzonder in Nederland het ontstaan en het bewaren van grond de vrucht is van de arbeid van het gehele volk, ten zeerste worden gewaardeerd.

Een aantal leden kon er zich wel mee verenigen, dat de Grondkamers de maximumprijs zullen vaststellen volgens door de Minister gestelde normen, waarbij deze zich te houden heeft aan algemene regelen, die bij algemene maatregel van bestuur worden vastgesteld. In de Memorie van Antwoord wordt medegedeeld, dat men daarbij wil uitgaan van de gekapitaliseerde geobjectiveerde pachtprijs minus lasten. Deze leden waren evenwel, zoals reeds bleek, de opvatting toegedaan, dat de prijzen meer aangepast zullen moeten worden aan de innerlijke waarden van landbouwgronden. De bedoelde algemene maatregel van bestuur zal hieromtrent beslissend zijn en gaarne zouden zij van de Minister daarom de toezegging verkrijgen, dat over de inhoud hiervan vooraf overleg zal worden gepleegd met het bedrijfsleven en met de Commissie voor de Landbouw uit de Tweede Kamer. Voorts zouden ook zij vaststelling der normen door de Grondkamer onder goedkeuring van de Centrale Grondkamer prefereren. Als eenmaal het algemene prijsniveau is vastgelegd in een algemene maatregel van bestuur, is goedkeuring door de Minister overbodig. Wel spraken zij de hoop uit, dat de vaststelling van deze normen niet zoveel tijd zal vergen als die van de pachtprijsnormen.

Wat de prijsvaststelling bij onteigening betreft wezen deze leden op artikel 30 van het gewijzigd ontwerp, dat een einde zal maken aan de gebondenheid van de rechter aan concrete prijsvaststelling door de administratie bij onteigening. Hiermede zal zonder twijfel

een steen des aanstoots uit onze wetgeving worden weggenomen. Zij vroegen zich echter af, of het niet juister zou zijn de rechter geheel vrij te laten bij de prijsvaststelling, zij het, dat deze vanzelfsprekend bij het vormen van zijn oordeel rekening zal houden met bestaande prijsregelingen voor vrijwillige verkoop. Het beginsel der schadevergoeding moet toch zijn, dat de schade volledig wordt vergoed. Dit beginsel komt in het gedrang, als men gedwongen wordt zijn land af te staan tegen een prijs volgens op een bepaald moment geldende regelingen. Vervangend onroerend goed is over het algemeen immers niet meer te krijgen; men wordt gedwongen voorgoed afstand te doen van de mogelijkheden, die het bezit van land inhoudt, ook wat een toekomstige prijs betreft. Prijsregeling bij onteigening grijpt zodoende veel dieper in dan bij vrijwillige verkoop. Aanvaarding van een prijsregeling bij vrijwillige verkoop behoeft nog volstrekt niet in te houden, dat men deze ook bij onteigening gewenst of nodig acht. De hierbedoelde leden waren van oordeel, dat de rechter het best in staat is de prijs bij onteigening op de juiste wijze te bepalen, indien zij in het geheel niet gebonden is aan voorschriften. Zij gaven daarom schrapping van artikel 30 ernstig in overweging.

Dezelfde leden voerden tenslotte nog als bezwaar tegen vrijlating der prijzen aan, dat de fiscus zich bij de waardering van landbouwgrond zou gaan baseren op de abnormaal hoge prijzen, die dan zeker hier en daar zullen worden betaald. Zij vroegen, of de Regering dit gevaar eveneens aanwezig acht en of zij bereid zou zijn de waardering van landbouwgronden bij het vervallen van de prijsbeheersing voor fiscale doeleinden te baseren op de objectieve opbrengstwaarde, zodat werkelijk betaalde prijzen, die met de innerlijke waarde geen verband houden, niet als maatstaf worden genomen.

Vele leden verklaarden zich met verschillende anderen tegenstanders van het vrijlaten van de prijsvorming van grond. Zij begrepen niet, hoe men verlangen kan, dat de Regering bestaanszekerheid en een redelijk inkomen garandeert aan de grondgebruikers en tegelijkertijd de prijsvorming van een zo uitermate schaars productiemiddel als grond vrijlaat. Het inconsequente van een zodanige politiek is toch voor iedere rustige beoordelaar met enige historische kennis van de landbouw zonneklaar. Het handhaven van redelijke pachtprijzen zou in de praktijk eveneens onmogelijk worden, waardoor aan het Pachtbesluit de ruggegraat zou komen te ontvallen. Opvolging van het advies der hierbedoelde leden, wier standpunt merkwaardigerwijze ook door de Stichting voor de Landbouw wordt gedeeld, zou niet minder dan funest zijn. Een vergelijking met de gang van zaken ten aanzien van woonhuizen gaat naar de mening der hier aan het woord zijnde leden niet op. De woonruimte wordt verdeeld; de woning is geen productiemiddel en evenmin een goed, dat schaars zal blijven. Bovendien behoeft de huurder vrijwel nimmer te wijken voor een eigenaar, die de woning na verloop van de huurtijd zelf wil gebruiken, zoals ten aanzien van landbouwgronden vrijwel steeds het geval is.

Met de beschouwingen, gewijd aan de waardering van landbouwgronden voor de vermogensaanwasbelasting, konden deze leden zich evenmin verenigen. Artikel 56 van de Wet op de Vermogensaanwasbelasting geeft aan de Minister van Financiën uitdrukkelijk de bevoegdheid nadere regelen te stellen inzake de waardering. Dat de Minister daarbij, het reële stelsel volgend, de verkoopwaarde in 1946 en 1947 tot grondslag heeft genomen, is niet onredelijk.

Tenslotte waren de hier aan het woord zijnde leden het niet eens met de voorgaande beschouwing inzake prijsvaststelling bij onteigening, te minder nu de prijsbepaling op een redelijke grondslag zal geschieden.

Het bovenstaande betekent niet, dat deze leden de huidige gang van zaken bij de onderhandse verkoop van land zouden goedkeuren. De talrijke onoirbare praktijken bij de prijsvorming zijn iedereen bekend. Aan deze knoeierijen, die sterk gezagsondermijnend werken, moet op korte termijn een einde worden gemaakt. De technische mogelijkheid daartoe is zeker aanwezig. Deze leden brachten hun voorstel in herinnering om elke verkoop via de Grondkamer te laten lopen. Ook daaraan zijn zekere bezwaren verbonden, doch deze telden zij lichter dan die van een vrije prijsvorming. Om de zeer geringe kans op willekeur of bevoorrechting door de Grondkamer te voorkomen, zou een voorstel tot toewijzing met algemene stemmen genomen moeten worden. Bij afwezigheid van eenstemmigheid stelden zij voor het lot te doen beslissen tussen de twee of drie het meest in aanmerking komende gegadigden.

Afstemming van de koopprijs op de pachtprijzen door middel van kapitalisatie achtten deze leden de meest aangewezen methode. Zij drongen er bij de Regering op aan om zo spoedig mogelijk tot instelling over te gaan van de commissie, die omtrent de kapitalisatiefactor van voorlichting zal dienen.

Vele andere leden betwistten, dat loslaten van de prijsbeheersing van de grond pachtprijsbeheersing onmogelijk zou maken. Wie het Pachtbesluit kent, weet ook, dat nadrukkelijk wordt voorgeschreven, dat als maatstaf voor de pachtprijs nimmer een factor als de koopprijs van de grond mag worden genomen. Juist omgekeerd zullen de pachtprijzen voor zover het verpachte boerderijen betreft de koopprijs van de grond bepalen.

Deze leden zagen slechts één bezwaar tegen het vrijlaten der grondprijzen, te weten het stelsel van artikel 30 van het Pachtbesluit. Bij verlenging van de pacht gaat ook degene, die eerst kortgeleden eigenaar is geworden, voor. Het zou met het oog hierop noodzakelijk zijn bij het loslaten van de prijsbeheersing in het Pachtbesluit een bepaling op te nemen, op grond waarvan een nieuwe eigenaar eerst na b.v. 3 of 4 jaar sinds de eigendomsovergang voorkeur verkrijgt boven de pachter, althans wanneer hij geen afstammeling in rechte lijn is van de oorspronkelijke eigenaar.

§ 3. *Het gebied, waarop de wet van toepassing is*

Vele leden betreurden het, dat de verkoop van woeste grond niet meer aan toetsing onderworpen zal zijn. Zowel uit landbouwkundig oogpunt, namelijk bij eventuele ontginning, als uit recreatieve overwegingen is een versnippering van de eigendom zeer ongewenst. Ook wanneer de woeste grond zou worden bestemd voor bouwterrein, voor militair oefenterrein, voor de aanleg van verkeerswegen of uitsluitend voor de bevrediging van jachtgenoegens zou dienen, is versnippering uit den boze. Voor de bosbouw gelden in wezen precies dezelfde argumenten voor toetsing. Slechts wanneer een toetsing als in dit ontwerp wordt bedoeld langs andere wegen op korte termijn kan worden bereikt, b.v. door middel van een definitieve wettelijke regeling van de ruimtelijke ordening of een nieuwe Boswet, zouden deze leden accoord kunnen gaan met de nieuwe begripsomschrijving van „land". Is de Regering bereid toe te zeggen, dat dergelijke maatregelen zullen worden voorgesteld?

Zeer vele leden konden er zich op de in de Memorie van Antwoord ontwikkelde motieven mede verenigen, dat „woeste grond" uit de definitie van „land" is geschrapt. De vraag rijst hierbij, of de wet nu ook niet van toepassing is op „woeste grond", die tot een hoeve behoort en daarmede een geheel uitmaakt. Ten aanzien van „bos" wordt in de Memorie van Antwoord gezegd, dat de wet daarop niet van toepassing is, behoudens wanneer dit deel uitmaakt van een hoeve. De tekst van de wet voorziet hierin echter niet.

Voorts is het de vraag, of de vrijstelling van een oppervlakte van 50 are niet kan leiden tot moeilijkheden in de tuinbouwsector, waar intensieve glasbedrijven soms kleine oppervlakten beslaan. Anderzijds zullen villa's en buitenplaatsen, waarvan de omgeving dikwijls een grotere oppervlakte dan 50 are beslaat, wel onder de bepalingen van de wet vallen, hetgeen toch niet de bedoeling zal zijn.

Enkele leden vroegen, of het wel juist is het woord „onmiddellijk" in artikel 1, 1°. te handhaven, waarbij zij dachten aan gronden, die op den duur voor bosbouw of landbouw in aanmerking komen.

Andere leden zouden bezwaar hebben tegen het schrappen van het woord „onmiddellijk" in artikel 1, 1°. Wat met grond moet gebeuren, is een planologische kwestie. Het laten vervallen van het woord „onmiddellijk" zou veel twistpunten veroorzaken en de toepassing van de wet moeilijker maken.

§ 4. *De landbouwkundige toetsingsnormen*

Vele leden waren van oordeel, dat de Grondkamer positieve bevoegdheden behoeft ter zake van de toetsing van vervreemdingsovereenkomsten. Volgens het gewijzigd ontwerp draagt die toetsing een volstrekt negatief karakter. In de toekomst zal huns inziens wel blijken, dat daarmee in ons land niet kan worden volstaan. Deze leden betreurden het, dat is overgegaan tot het systeem van een limitatieve opsomming. De opmerkingen in het Voorlopig Verslag (blz. 3) gaven tot die wijziging beslist geen aanleiding. De Memorie van Antwoord (blz. 11) doet het voorkomen alsof de meerderheid van de Kamer bezwaren zou hebben gehad tegen een enuntiatieve opsomming. Dit was en is niet het geval, zo meenden de hier bedoelde leden. Nu de Regering geen overwegend bezwaar heeft tegen wijziging, is de conclusie gerechtvaardigd, dat zij de voorkeur geeft aan de oorspronkelijke opzet. Deze voorkeur is overeenkomstig die van de Kamer. De thans voorgestelde wijziging zal een aanzienlijke verarming betekenen, die zeker niet opweegt tegen de vermeende vergroting van rechtszekerheid, die de nieuw ontworpen regeling zal geven.

Het ruime begrip „belangen van de landbouw" is — zo vervolgden dezelfde leden — b.v. reeds te vinden in het Pachtbesluit 1941, o.a. in de artikelen 10, 35*a* en 41. In het voorontwerp-Pachtwet van de Commissie-Van den Bergh wordt in artikel 5 betreffende de aard

van de toetsingsnormen onder 4*e* ook gesteld: „tenzij door de overeenkomst de algemene belangen van de landbouw zouden worden geschaad." Het weglaten van het begrip „landbouwbelang" bevreemdt te meer, omdat op een andere plaats, namelijk in artikel 11, lid 2 hetzelfde begrip wordt geïntroduceerd.

Ten aanzien van de norm, gesteld in artikel 9, 2°., letter *c* vreesden deze leden, dat hantering er van het ontstaan van kleine bedrijven toch te veel zal bevorderen. Het streekgemiddelde is in vele gebieden beslist geen nastrevenswaardige grootte, ook al voldoet die grootte aan de norm van artikel 9, 2°., letter *b*. Het verkleinen van middelgrote bedrijven met een werkgelegenheid van 5000 z.g. standaarduren achtten zij nergens gewenst. Zij stelden daarom voor deze bepaling ongeveer als volgt te lezen: een verkleining van de omvang van bestaande middelgrote bedrijven, tenzij een meer intensieve vorm van bodemcultuur wordt beoogd. Het begrip middelgroot zou dan nader omschreven kunnen worden in richtlijnen van de Minister, die de Grondkamers bij de beoordeling van de overeenkomst tot leidraad zouden kunnen dienen. Het is ook niet duidelijk, waarom de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening wèl normen in zake de tegenprestatie zou stellen, doch niet in zake de maatstaven, genoemd in artikel 9, 2°. Ook hier wijkt het ontwerp af van de voorstellen, gedaan door de Commissie-Van den Bergh over de regeling van de pacht. Uiteraard is niet bekend, welke formuleringen de Regering zal kiezen in het te verwachten ontwerp van een nieuwe Pachtwet. De hierbedoelde leden wilden echter wel een zelfde woordkeus en gedragslijn bepleiten, waar het eenzelfde materie betreft. Artikel 9 van het ontwerp wijkt in vrij sterke mate af van de artikelen 5 en 6 van het voorontwerp-Pachtwet, hetgeen op ernstige bezwaren zou stuiten, wanneer beide teksten definitief zouden worden.

Nu de algemene bepaling betreffende het schaden van de belangen van de landbouw is vervallen — waartegen deze leden zoals gezegd overwegende bezwaren hadden —, werd door hen en vele andere leden wel behoefte gevoeld aan een bepaling, die het vormen van te grote bedrijven, gelet op het plaatselijk voorkomen van te kleine bedrijven, belet. Ook op dit punt is er een afwijking met de voorstellen van de Commissie-Van den Bergh (artikel 5, 3°., onder *a*. van het voorontwerp met de toelichting op blz. 54 van het rapport dier commissie).

Hiertegenover werd opgemerkt, dat bij de redactie van dit ontwerp dient te worden gezocht naar de meest gewenste omschrijving en niet steeds zonder meer ontwerpen ener Staatscommissie behoeven te worden gevolgd.

Zeer vele leden ontkenden, dat uit het Voorlopig Verslag (blz. 3) zou blijken, dat de meerderheid der Kamer de voorkeur geeft aan de oorspronkelijke opzet en dat de Memorie van Antwoord (blz. 11) suggereert, dat de meerderheid der Kamer bezwaren zou hebben tegen deze opzet. In de Memorie van Antwoord is overeenkomstig het Voorlopig Verslag, slechts sprake van de bezwaren van vele leden tegen een enuntiatieve opsomming, terwijl uit genoemd verslag voorts slechts blijkt, dat „zeer vele leden" met de „vele leden", die bezwaar hadden tegen een limitatieve opsomming, een duidelijke omschrijving van de bedoeling van artikel 4 (oud) wenselijk achtten.

In vergelijking met het oorspronkelijk wetsvoorstel, dat een ruime toetsingsbevoegdheid aan het algemeen belang kende, is deze bevoegdheid — zo vervolgden dezelfde leden — thans beperkt tot het tegengaan van verkeerde verkaveling of verkeerde ligging ten opzichte van de bedrijfsgebouwen, van te geringe grootte der bedrijven, van verkleining beneden de gemiddelde bedrijfsomvang in de streek en van het gebruik voor neveninkomsten, anders dan voor zelfvoorziening (artikelen 9—12). De nieuwe regeling heeft meer rechtszekerheid en is daarom te prefereren. Alleen tegen toetsing ten aanzien van de gemiddelde bedrijfsomvang (artikel 9, 2°., letter *c*) hadden deze leden bezwaar, omdat die moeilijk is vast te stellen en de optimum bedrijfsomvang niet vaststaat. Ook zijn de bepalingen, opgenomen onder artikel 9, 2°., letters *b* en *c* kennelijk gericht tegen het kleinbedrijf.

Sommige leden drongen er op aan een artikel in deze wet op te nemen ter zake van het verbieden van verkoop bij executie in gevallen, waarin het niet nakomen van zijn verplichtingen door de grondgebruiker moet worden aangemerkt als een gevolg van in financieel opzicht ongunstige tijdsomstandigheden.

§ 5. *Verkoop van land voor andere dan landbouwkundige doeleinden*

Vele leden konden zich in het algemeen met de voorgestelde procedure verenigen. Zij hadden echter één bezwaar: huns inziens is te weinig aandacht geschonken aan de mogelijkheid van ontduiking. Wat gebeurt er namelijk, als de nieuwe eigenaar geen gevolg geeft aan zijn voornemen om het land een niet agrarische bestemming te geven? Wordt hier niet een mogelijkheid voor schijnhandelingen opengelaten? Zij zouden het op prijs stellen een overzicht te verkrijgen van de vele ongewenste consequenties, die zich hier voor kunnen doen en welke de toetsingsmogelijkheden van artikel 9, 2°. illusoir zouden maken.

§ 6. *Verkoop in het openbaar*

Vele leden verklaarden zich tegenstanders van de nieuwe voorstellen. In de eerste plaats zal in de praktijk elke toetsingsmogelijkheid buiten die van de prijs vervallen, omdat de verkrijger onbekend is, terwijl bovendien een grote mate van speculatie is te vrezen, als het lot uit de gegadigden de verkrijger zal aanwijzen. Het een zowel als het ander is strijdig met een gezonde grondpolitiek. Deze leden wilden daarom nog eens in overweging geven om de Grondkamer, na toetsing op dezelfde wijze als bij onderhandse vervreemding, de verkrijger(s) te doen aanwijzen. Zij hadden de overtuiging, dat dit voorstel overeenkomstig de rechtsopvatting van de meerderheid van de agrariërs is, en vermochten niet in te zien, dat bij een openbare verkoop — in een geval dus, waarin de eigenaar geen prijs stelt op zijn recht om de keuze van de verkrijger te beïnvloeden — het aan de Grondkamers geven van een toewijzingsbevoegdheid het persoonlijke eigendomsrecht ook maar enigermate zou uithollen.

Wat zal er — zo vroegen dezelfde leden vervolgens — bij openbare verkoop in het nieuwe stelsel van de Regering geschieden, wanneer zowel gegadigden, die aan het land een agrarische bestemming, als gegadigden, die het een andere bestemming willen geven, de maximumprijs bieden? Beslist het lot ook dan, wanneer het algemeen belang het geven van een niet agrarische bestemming aan het land vordert? Blijkbaar wel. Deze leden achtten dit minder juist. Zij gaven er de voorkeur aan, dat in de genoemde omstandigheden eerst het advies van Gedeputeerde Staten wordt ingewonnen. Is door dit college de meest gewenste bestemming bepaald, dan kan in het systeem van de Regering onder de gegadigden, die er die bestemming aan willen geven, worden geloot.

Het denkbeeld om, indien bij verkoop in het openbaar meerdere gegadigden de maximumprijs hebben geboden, de koper bij loting te doen aanwijzen, achtten vele andere leden eveneens volkomen verwerpelijk. Ongelukkiger oplossing had men moeilijk kunnen kiezen. Het doet enigszins vreemd aan, dat men de Grondkamer wel bevoegdheden toekent in geval van onderhandse verkoop, maar dat men dit blijkbaar niet aandurft, wanneer het verkoop in het openbaar betreft.

§ 7. *Bevoegdheid en samenstelling van de Grondkamer.*

Het wetsontwerp gaat er van uit, dat de overeenkomst van koop en verkoop zowel aan het Prijzenbureau als aan de Grondkamer ter goedkeuring kan worden voorgelegd. De Grondkamer kan zich onbevoegd verklaren, het Prijzenbureau kan dit slechts in eerste aanleg doen. Ware het in verband hiermede en tevens ter bevordering van een vlotte behandeling van de aanvragen om goedkeuring niet beter te bepalen, dat alle aanvragen bij de Grondkamer moeten worden ingediend, zo vroegen vele leden. Nodeloos heen en weer zenden van aanvragen van Prijzenbureau naar Grondkamer zou hierdoor worden voorkomen, terwijl bovendien uniformiteit in de beoordeling der aanvragen zou worden bevorderd.

Dezelfde leden wezen er op, dat hetgeen op onderscheidene plaatsen in de Memorie van Antwoord t.a.v. de Grondkamers wordt opgemerkt nu niet bepaald de indruk vestigt, dat de Overheid veel vertrouwen stelt in deze door haar zelf ingestelde organen. Hebben de Grondkamers zich over het geheel genomen zo slecht van haar taak gekweten, dat er voor dit gebrek aan vertrouwen aanleiding bestaat? Naast de krachtige verdediging van de organen, die met het beheer van de Staatsgronden zijn belast (Memorie van Antwoord blz. 10), — deze verdient waardering, maar de feiten ondergaan daardoor geen verandering; gehoopt mag worden, dat sommige rentmeesters en inspecteurs van domeinen uit deze schriftelijke gedachtenwisseling enige lering putten — doet hetgeen met betrekking tot b.v. de objectiviteit van de Grondkamers wordt opgemerkt wel zeer sober aan. Wel wordt er op gewezen, dat de ervaring leert, dat over het geheel gezien de Grondkamers haar taak zonder partijdigheid vervullen, maar anderzijds worden toch maatregelen overwogen om de samenstelling van de Grondkamers, dan wel die van de z.g. kern, te wijzigen. Een vermeend of verondersteld gebrek aan onpartijdigheid wordt voldoende geacht om tot het aanbrengen van wijzigingen over te gaan. Zijn de betrokken Ministers er van overtuigd, dat aan artikel 89 van het Pachtbesluit inderdaad de bevoegdheid kan worden ontleend om een uitvoeringsbesluit vast te stellen, waarin de nodige regelen aangaande de samenstelling van de kern zijn opgenomen? Of is hier wellicht artikel 49 bedoeld?

§ 8. *Het recht van voorkeur van de pachter.*

Vele leden hadden met waardering kennis genomen van de beschouwingen, in de Memorie van Antwoord aan dit onderwerp gewijd. Zij waren overtuigd geraakt van de wenselijkheid om het voorkeursrecht in de Pachtwet te regelen. Met belangstelling wachtten zij de nadere voorstellen van de Regering af. Indiening van het ontwerp-Pachtwet vóór de mondelinge behandeling van dit ontwerp zou huns inziens zeker aanbeveling verdienen.

Vele andere leden gaven als hun mening te kennen, dat handhaving van het voorkeursrecht van de pachter, zoals in het oorspronkelijke ontwerp was voorzien, de voorkeur zou hebben verdiend. Het had hun aandacht getrokken, dat bij herhaling de Regeringscommissie tot herziening van de Pachtwetgeving ten tonele wordt gevoerd en naar het standpunt van genoemde commissie wordt verwezen. Ongetwijfeld kan het van belang zijn van de opvattingen en denkbeelden der commissie kennis te nemen, maar overwegende betekenis kan daaraan toch niet worden toegekend, nu nog geenszins vaststaat, dat het voorontwerp Pachtwet door de Regering zal worden overgenomen, en niet bekend is, hoe de Regering en de Staten-Generaal staan tegenover bepaalde denkbeelden, die door de commissie naar voren zijn gebracht. De bezwaren, die in de Memorie van Antwoord worden ontwikkeld tegen de instelling van een register, waarin de pachters zich zouden kunnen laten inschrijven, ten einde zich het recht van voorkeur te verwerven, konden deze leden geheel onderschrijven. Een dergelijk systeem zou wel volkomen de mentaliteit van de plattelandsbevolking miskennen en alleen reeds daarom onaanvaardbaar zijn.

Evenzeer onaanvaardbaar achtten deze leden het denkbeeld om het recht van voorkeur van de pachter te regelen door middel van de pachtwetgeving. Het lijkt allerminst verstandig de verpachters nog meer „kopschuw" te maken dan zij reeds zijn en zo de animo om te verpachten nog verder te drukken. Indien men op het standpunt staat, dat de pachter recht van voorkeur moet hebben, dient de regeling van dit voorkeursrecht in deze wet te worden opgenomen en moet men haar niet ter zijde laten met de toezegging deze aangelegenheid bij een ander wetsontwerp te zullen regelen.

Deze leden achtten het overigens merkwaardig, dat de regeling van het voorkeursrecht, die in het oorspronkelijke ontwerp wel was opgenomen en blijkens het Voorlopig Verslag bij de Kamer geen overwegende bezwaren ontmoette, behoudens dan dat uitbreiding van het recht van voorkeur tot bloedverwanten door zeer vele leden wenselijk werd geacht, thans is teruggenomen, omdat het rechtsverkeer door die regeling zou worden geschaad. Bij verkoop in het openbaar wordt het voorkeursrecht echter wel gehandhaafd. Erg groot zijn de bezwaren blijkbaar niet. De leden hier aan het woord achtten het voorkeursrecht in alle omstandigheden van zo groot belang, dat de genoemde bezwaren huns inziens op de koop toe moeten worden genomen, en zij drongen er krachtig op aan het voorkeursrecht alsnog in deze wet op te nemen.

Artikelen

Artikel 1, lid 1°. Zoals reeds eerder in dit verslag bleek (blz. 5), bepleitten enkele leden schrapping van het woord „onmiddellijk".

Lid 1, 2°., *letter f*. Van verschillende zijden werd gevraagd, of hieraan niet moet worden toegevoegd: *en van riet*.

Lid 1, 4°. Ware niet beter te spreken van *opstalhouder* dan van „opstaller"?

Lid 2. Het in deze bepaling en in artikel 2 voorkomende begrip „landbouwbedrijf" is niet nader gedefinieerd. Enige leden vroegen, of misverstanden hieromtrent uitgesloten zijn te achten.

Andere leden gaven in overweging aan deze bepaling nog toe te voegen: *c. de bij een landbouwbedrijf behorende arbeiderswoning*.

Artikel 2. Kan deze bepaling niet zo worden geredigeerd, dat de wet ook niet van toepassing is op land met een oppervlakte van meer dan 50 aren, indien de Grondkamer van oordeel is, dat dit land een gebruikseenheid vormt met een niet bij een landbouwbedrijf behorende woning?

Artikel 3. Wordt onder „overdracht van land" ook verstaan de overdracht van eigendom bezwaard met het recht van beklemming? Men meende, dat dit geen zin zou hebben.

Artikel 4. Gevraagd werd, waarom drie afschriften van de akte moeten worden overgelegd. Is dit wel noodzakelijk?

Artikel 8. Vele leden achtten het inconsequent, dat waardestijging van de grond wel wordt toegestaan bij verandering van bestemming binnen de agrarische sector — landbouwgrond-tuingrond —, doch niet bij overgang van de agrarische naar de niet agrarische sector. Het prijzenbureau is immers gebonden aan de waarde van 9 Mei 1940.

Andere leden vroegen, of de woorden „met inachtneming van" zo moeten worden verstaan, dat de Grondkamer gebonden is aan het advies van het Prijzenbureau.

Artikel 9, 2°., *letter b*. Betekent deze bepaling ook, dat een bestaand boerderijtje van te geringe omvang niet meer als geheel aan een derde zal kunnen worden verkocht? Welke betekenis dient in dit verband te worden toegekend aan de woorden „zou leiden tot" voorkomende in de aanhef van 2°.?

Enkele leden wezen er op, dat momenteel vaak de gebouwen aan de pachter worden verkocht, hetgeen huns inziens met deze bepalingen niet zal kunnen worden tegengegaan. Wat denkt de Regering hiertegen te doen?

Artikel 14. Met betrekking tot de grondaankoop door openbare lichamen werd gewezen op het nogal vaak voorkomende euvel van z.g. compensatie-aankopen, welke plaats vinden om de vergoeding van inkomensschade te ontgaan. De handelingen van de openbare lichamen zijn lang niet altijd zo onschuldig als men het wil doen voorkomen.

Artikel 18, lid 2. Het lijkt wenselijk „voorrang" te vervangen door *voorkeur*.

Gevraagd werd, of hier onder „wettelijke duur" uitsluitend een termijn van 6 of 12 jaar wordt verstaan.

Artikel 19. Is de kans op knoeierijen en schijnhandelingen ingevolge deze bepaling niet groot, zo vroegen enkele leden.

Artikel 20. Hoe zal de hypotheekbewaarder, indien geen verklaring van de Grondkamer of van de Centrale Grondkamer wordt overgelegd, moeten uitmaken of de verkoop al dan niet betrekking heeft op „land" in de zin dezer wet? Dezelfde vraag kan bij artikel 22 worden gesteld.

Artikel 22. De huidige redactie van dit artikel laat — aldus enige leden — niet de mogelijkheid open om openbare verkoop door zaakwaarnemers te doen plaats vinden. Dezen zijn immers niet bevoegd een proces-verbaal van een verkoop in het openbaar op te maken en moeten volstaan met het opmaken van een akte. Waar nu blijkens artikel 5 kennelijk de bedoeling voorzit ook erkende zaakwaarnemers in de gelegenheid te stellen akten van overdracht van onroerend goed, enz. te passeren, lijkt het gewenst de redactie van artikel 22 daarmede in overeenstemming te brengen. Het 1ste lid van dit artikel zou dan moeten luiden: *De overschrijving van het proces-verbaal of van de akte van een verkoop, enz.*

Andere leden waren van oordeel, dat aan de zaakwaarneming een einde dient te worden gemaakt.

Artikelen 29 en 31. Het moge om redenen van praktische aard gewenst zijn alleen de verkoper strafbaar te stellen, niettemin blijft het onbevredigend, dat de koper vrij uitgaat. Deze regeling achtten vele leden immoreel.

Artikel 30. De formulering is niet helder en lijkt nodeloos ingewikkeld. Ware niet beter te lezen: *vastgesteld op het bedrag, waarop de Grondkamer dit met inachtneming van de bepalingen van deze wet zou dienen te bepalen?*

Artikel 35. Is het gevaar niet te duchten, dat één of beide organen te veel naar zich toe zullen trekken door zich maar snel en royaal competent te verklaren?

Aldus vastgesteld 28 Maart 1952.

C. VAN DEN HEUVEL
DE RUITER
DEN HARTOG
DROESEN
VONDELING.

894 10

MEMORIE VAN ANTWOORD

omtrent de hernieuwde overweging in de afdelingen

(Ingezonden 16 April 1952)

§ 1. *Algemeen*

Met voldoening hebben de ondergetekenden vastgesteld, dat van verschillende zijden waardering voor het gewijzigd ontwerp van wet is uitgesproken op het punt van systematiek, eenvoud en leesbaarheid en dat het in die opzichten een grote vooruitgang wordt geacht in vergelijking met het oorspronkelijk ontwerp; de ondergetekenden